

DÖNTÉSEK A KERESKEDELMI VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS GYAKORLATÁBÓL

Az érdeksérelem a jövő előreláthatósága és felismerhetősége tükrében

A felperes a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Választottbíróságához benyújtott keresetében előadta, hogy szállítóként tíz évre szóló „Hosszú Távú Tüzelőanyag Szállítási Szerződés”-t (a továbbiakban: HTSZ) kötött az alperessel mint vevővel. Keresetében kérte a Választottbíróságot, hogy a Ptk. 241. §-ában foglaltak alapján a HTSZ-ben szereplő szerződéses alapár 40%-os felemelését kérte annak érdekében, hogy a felek közötti tartós jogviszonyban a felperes lényeges, jogos érdekének sérelme megszűnjön.

Előadta, hogy a HTSZ megkötését több mint egy évig tartó előkészítés előzte meg. A különféle elemzések elkészülte után a felek megállapodást írtak alá a HTSZ megkötése céljából. Az elgondolás szerint a szállítandó 100 ezer tonna faanyag 70%-át tudta biztosítani felperes saját készleteiből, a többit a piacon kellett beszereznie.

A felperes előadta, hogy a piaci árviszonyok ezt követő gyors ütemű, váratlan megváltozása, az árak igen jelentős megemelkedése miatt a HTSZ teljesítése komoly és helyrehozhatatlan sérelmet okozott és okoz felperesnek. Ezért felperes kezdeményezte a szerződés módosítását, ez azonban nem vezetett eredményre.

A felek a kemény, lombos, hosszú és rövid tűzifa elszámolási alapárát 7.200 Ft/lutrotonna értékben állapították meg. A felek abban is megállapodtak, hogy az elszámolási árat 2004-től kezdődően évenkénti indexálással állapítják meg.

A felperes álláspontja szerint a felek közötti szerződés módosításának a Ptk. 241.§-ában és a bírói gyakorlatban igényelt feltételei – nevezetesen a jogviszony tartós jellege, a szerződést követően beállott körülmény, s ennek következtében a fél lényeges és jogos érdekeinek sérelme – fennállnak.

A felek között tartós jogviszony áll fenn, minthogy a HTSZ-t aállítás kezdő napjától számított tíz évre kötötték, meghosszabbítási lehetőséggel. A szerződéskötést követően lényeges változás következett be a piaci viszonyokban, a változás a fapiac árait, azok emelkedését érintette, és ez 2003-2004. években 40%-ra tehető. E változás nem volt előre látható. Az árváltozás a szerződéskötést követően következett be. Az árak változására alapvetően a biomassa erőművek állami, sőt európai uniós anyagi támogatottsága hatott ki, amely azonban üzleti logikával nem volt előre látható. A beállott árváltozás folytán a szerződés a felperes lényeges jogos érdekét sérti. A felperes az alperesnek szállított mennyiség mintegy 30%-át külső forrásból kénytelen beszerezni. Ez jelentős kárt okoz, mivel magasabb áron kényszerül vásárolni fát, mint ahogy azt alperesnek szállítja. A felperest álláspontja szerint a HTSZ feljogosítja őt arra, hogy a fa árának változtatását kezdeményezze.

Az alperes válasziratában előadta, hogy Közép-Európa legnagyobb, 49,9 MW-os biomassa tüzelésű erőmű blokkjának üzembe állítása gyökeres változást hozott a hazai megújuló energia szektorban és a régió környezetvédelmében.

Előadta, hogy álláspontja szerint a törvény nem ad felhatalmazást arra, hogy a gazdasági élet egészét vagy az egy-egy szerződéstípusba tartozó szerződések minden alanyát érintő változások esetén a bíróságok az egyes szerződéseket a Ptk. 241. §-ának alkalmazásával módosítsák.

Az alperes egyetértett azzal, hogy a HTSZ tartós jogviszonyt hozott létre. A szerződéskötést követően bekövetkezett változás vonatkozásában azonban a módosítás alapjául – álláspontja szerint – csak olyan változás vehető figyelembe, amely a megkötéskor még nem volt ismert, illetve kizárt a szerződés bírósági módosítása, ha a szolgáltatás-ellenszolgáltatás meghatározásakor a felek a jövőbeli bizonytalansági tényezőkkel számoltak, vagy amelyekkel az adott helyzetben az ésszerű kockázatvállalás keretében számolniuk kellett volna. Felperes azonban nem vette figyelembe a szerződés megkötésével járó piaci kockázatokat. A releváns jogszabályváltozások kivétel nélkül a HTSZ aláírását megelőzően kerültek kihirdetésre, így a felperes ismerhette, és számolnia is kellett volna minden olyan piaci körülménnyel – a villamos energia ár és fapiaci ár jövőbeli változásának lehetőségét is ideértve – amely a per tárgyát képező alapár tekintetében lényeges volt. Hivatkozott alperes arra is, hogy a HTSZ-ben rögzített árképzési mechanizmus a fa piaci árváltozásait ugyan nem, ám a villamos energia árváltozását a felperes javára jelentős mértékben, 50%-ban figyelembe vette.

Az alperes álláspontja szerint, mivel a felperes szándéka szerint a jelen per tárgyát képező árváltoztatást szokásos piaci kockázatként kezelte, úgy erre szintén nem alapíthat eredménnyel keresetet. Felperes a HTSZ megkötésekor ismerte, hogy a piacon az AES már magasabb áron vásárolt. Végül felperes lehetségesnek látta, a mindenkori piaci áron történő éves szerződéses rendszer felek általi alkalmazását, ennek ellenére a fa piaci árának a HTSZ 8. pontjában történő szerepeltetéséhez nem ragaszkodott. Az alperes álláspontja szerint így a felperesnek számolnia kellett az energetikai beruházások piaci ár felhajtó hatásával, amelyre vonatkozó jogszabályi környezet már ismert volt, és ismernie kellett a fa piaci árváltozásának kockázatát is.

Az alperes hivatkozott arra, hogy a mennyiség 30%-ának a piacon történő beszerzése semmilyen kárt, veszteséget nem okozhatott felperesnek abban az esetben, ha megfelelően megkötött (minimum a HTSZ feltételrendszerével megegyező) albeszállítói

szerződéseket kötött, minthogy ez esetben nem kényszerülhetett magasabb áron történő vásárlásra. Ilyen szerződések hiányában felperest érheti ugyan veszteség, de ennek okozója ő maga.

Az érdeksérelem vonatkozásában az alperes nem csak az albeszállítói szerződésekkel kapcsolatos követelményekre hivatkozott, hanem azt is kifogásolta, hogy míg a teljes mennyiség 30%-át kell csak más szállítótól vásárolni, addig az alapár módosítását felperes a teljes szerződéses mennyiségre vonatkozóan, tehát a szállítandó fa 100%-ára vonatkozóan kéri. A felperes által hivatkozott, HTSZ-rendelet csak a tárgyalások kezdeményezésének lehetőségét és nem a szerződés módosításának kötelezettségét tartalmazza. A bírói úton történő módosítás lehetőségéről a HTSZ külön rendelkezik, ennek feltételei azonban nem állnak fenn.

Az alperes végül arra is hivatkozott, hogy a szerződéskötés után beállott változásokból csak azok vehetők figyelembe, amelyek a felek elvárhatóan gondos magatartása mellett nem voltak előre láthatóak, s így nem is kellett ezek hatásaival a szerződéskötéskor számolniuk. Hangsúlyozta, hogy a gazdaság egy adott szegmensében általánosságban bekövetkező változások az üzleti kockázat körébe tartozó változásnak minősülnek. A kereslet-kínálat változása önmagában nem adhat alapot a szerződés bírósági módosítására, és a bírósági szerződésmódosítás intézménye nem lehet a vállalt üzleti kockázat megszüntetésének vagy újra osztásának eszköze.

Válaszában a felperes kiemelte, hogy az alperes elismerte, hogy a szerződést követően következett be lényeges változás a fa piaci áraiban. Az alperes hivatkozik ugyan a villamos energiával kapcsolatos jogszabályi rendelkezésekre, azonban nem jelöli meg, hogy ezek közül melyekből lehetett volna a jelentős áremelkedésre következtetni. A felperes végzett kockázatelemzést, de évtizedes visszatekintés mellett sem volt előre látható ilyen jelentős mértékű árváltozás. Az albeszállítói szerződések előkészítése a HTSZ aláírását megelőzően megkezdődött. A felperes szándéknyilatkozatokat szerzett be, minthogy azonban a szállítások csak lényegesen később kezdődhettek, az albeszállítók is csak később kívántak szerződést kötni, de ekkorra már a fapiaci árváltozások érezhetőek voltak, s így az albeszállítók nem kötöttek szerződést a felperessel. Végül a felperes arra hivatkozott, hogy a változás nem gazdasági szükségsszerűségek által diktált módon, hanem gazdaságpolitikai és környezetpolitikai döntések következtében történt, azokat pedig felperes nem láthatta előre.

A Választottbíróságnak mindenekelőtt abban a jogi kérdésben kellett mindenekelőtt állást foglalnia, hogy a felek által előadott tényállás lehetőséget ad-e a Ptk. 241. §-ában írt bírósági úton történő szerződésmódosítására.

A Ptk. 241. §-a a szerződés bírói úton történő módosításának három feltételét határozza meg.

- a) A felek között tartós jogviszony álljon fenn,
- b) a szerződéskötés után valamilyen változás történjék,

- c) a változás következtében a szerződés teljesítése valamelyik fél lényeges jogos érdekét sértse.

A bírósági (választottbírósági) úton történő módosításhoz mindhárom feltétel együttes fennforgása szükséges.

A felek között nem volt vitás, hogy közöttük tartós jogviszony jött létre.

Az a tény, hogy a Ptk. 241. §-a a bírói úton történő módosítás lehetőségét a tartós jogviszonyhoz köti, jelzi, hogy e körben számol azzal, hogy a szerződés megkötésétől eltelt hosszabb idő és az ennek során nagyobb valószínűséggel előállható változások indokolják a Ptk. 241.§-a által lehetővé tett módosítást. Ellenkező esetben a jogalkotó nem korlátozta volna a 241.§ alkalmazásának a lehetőségét a tartós jogviszonyokra. Figyelemmel a szerződéskötés és a keresetindítás időpontjára, a módosítási kérelem a tartós jogviszony tízéves időszakának viszonylag az elejére esett.

A Választottbíróságnak vizsgálnia kellett, hogy történt-e, és ha igen, úgy milyen változás történt a körülményekben a szerződéskötést követően, továbbá, hogy ezek a változások megalapozzák-e a Ptk. 241.§ alkalmazásának lehetőségét.

Kétségtelen, és a felek által nem vitatott, hogy a szerződéskötést követően a szerződésben írt fa ára lényegesen, jelentős mértékben, mintegy 40%-kal megemelkedett. Vizsgálni kell azonban, hogy a sérelmet szenvedő felperes a körülmények változásával már a szerződéskötéskor számolhatott-e megfelelő szerződéskötési gondosság kifejtése mellett. A Ptk. 241.§-a ugyan nem foglalkozik azzal, hogy a szerződéskötési gondosság elmulasztása kizárja-e a szerződés bírósági (választottbírósági) módosításának lehetőségét, a Ptk. 4.§ (2) bekezdése alapján azonban azt a következtetést lehet levonni, hogy nem kérheti a szerződés bírósági módosítását az, aki a szerződéskötéskor számolhatott a körülmények későbbi alakulásával, s ennek ellenére a szerződésbe belement vagy gondatlanságból, vagy azért, mert kockázatot vállalt. Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a kereslet-kínálat viszonyainak változása az üzleti kockázat körébe eső tényező, amely egyik szerződő felet nem jogosítja fel a szerződésmódosítás kérésére. (LB Pf.IV.21189/1992-BH 1993/11. sz. 670.)

A jelen ügyben a szerződő felek a HTSZ megkötésekor a tartós jogviszonyuk ideje alatt az ár változásával számoltak, és éppen ezért az alapár megállapítása mellett a HTSZ 8. pontjában egy három oldalas árrendelkezést vettek fel, amely az árat, illetőleg annak változását különféle változások fényében indexálta, tehát mind az éves árszámításra, mind pedig az eseti árszámításra megfelelő és változó képleteket alkalmazott. Az indexálás célja, a változó körülmények figyelembevétele volt.

A felek előadásából kitűnt, hogy e gondosan kidolgozott árrendelkezésből és árképletből a fa piaci árának változása figyelmen kívül maradt. A felperes ezzel

kapcsolatban azt nyilatkozta, hogy a tűzifa árát azért nem tették be az indexálás komponensei közé, mert a felperes nem talált megfelelő kiinduló alapot, megfelelő hiteles forrást. Az árképletből ugyanakkor megállapítható, hogy ezzel szemben a villamos energia ár változása szerepel az árképletben, és az abból adódó változást, így az áremelkedésből származó előnyt a felek 50-50%-ban megosztották. Megjegyzendő, hogy az előkészítés során az is felmerült, hogy a fa szállítása a mindenkori piaci áron történjen, de végül a HTSZ-be az indexálással kiszámítandó ár került.

Mindez arra mutat, hogy a felek tartós jogviszonyuk ideje alatt az árváltozás tényével számoltak, csupán a fa árának változását nem kívánták szerepeltetni az indexálás tényezői között.

A szerződéskötést követően változott körülmények körében a Választottbíróságnak vizsgálnia kellett, hogy a jelentős, a felek által nem vitatott árváltozásnak mi volt az oka, továbbá, hogy ezek az árváltozások előre láthatóak voltak-e gondos szerződéskötés esetén.

Az árváltozásnak – megint csak a felek egyező álláspontja szerint – az volt az oka, hogy a villamos energia termelésében a biomassza felhasználásával történő termelés az Európai Unióban és ennek következtében Magyarországon előnyben részesült és részesül, és ez jelentős mértékben megemelte a biomassza, így a fa iránti keresletet, a kereslet emelkedése pedig az árak emeléséhez vezetett. Ez a folyamat, mint az Európai Unió környezetvédelmi és egyéb politikáinak eredménye, már a jelen évezred elején, de okmányokban is testet öltően, 2001-ben megkezdődött és a tükröződött ezt követően mind a közösségi, mind pedig a magyar jogalkotásban. A jelen esetben tehát az előreláthatóság szempontjából nem az a lényeg, hogy mikor jelent meg a tendenciát szorosabban tükröző, kötelező előírásokat tartalmazó jogszabály, hanem az, hogy a közösségi jogalkotásnak és az ezzel összefüggő magyar jogalkotásnak az iránya, már 2001-től üzleti logikával felismerhető volt, és nyilvánvaló volt a biomassza árának várható emelkedése. A szabályozás a különféle kedvezményekkel, az elektromos energia biomasszából történő előállítását, ez pedig a kereslet növekedését ösztönözte, és az árak emelkedését vonta magával. A felperes nem bízhatott abban, hogy jogviszonyára ez még nem lesz alkalmazandó, hiszen ha a konkrét szabályok kidolgozása még csupán folyamatban volt is, számolni kellett azzal, hogy tízéves tartós viszonyában ennek az irányzatnak piaci hatása áremelkedés formájában is meg fog jelenni. Nem bízhatott az alperes abban sem, hogy a közösségi irányelvekben megfogalmazott elérendő célok nem fognak realizálódni.

A változás jellegének vizsgálata során a Választottbíróság arra a következtetésre jutott, hogy az lényegében a megváltozott viszonyok között a kereslet-kínálat viszonyának változása, és ilyenként nem lehet alapja a Ptk. 241. §-a alkalmazásának. Az energetikai célú faárak árát az emelte meg, hogy irántuk a kereslet jelentős mértékben megnőtt, míg a termelésnek a felperes által is előadott korlátai vannak.

Ez a kérdés átvetett annak a felperesi álláspontnak az értékelésére, amely szerint a megváltozott körülmények egyik eleme – amely álláspontja szerint nem volt előre látható – a kitermelhető famennyiség tekintetében bekövetkezett változás. Ez álláspontja szerint két vonatkozásban jelent meg. Egyfelől az erdőművelési munkák fedezetének hiánya, mely rövid időn belül a fakitermelési lehetőségek csökkenéséhez vezet, másfelől a fakitermelési lehetőség hatósági úton történt csökkentése. Amennyiben az erdőművelési tevékenységre nincs elegendő fedezet, akkor a felperes álláspontja szerint a fedezet tartós hiánya ellehetetlenüléshez vezet. A fakitermelési lehetőség csökkenése pedig abból adódott, hogy a kitermelhető fatömeget, a jogszabályok keretei között a szakhatóságnak jogában áll az éves terv engedélyezésekor csökkenteni, de esetenként az év folyamán is előírhat további korlátozásokat. A felperes erre alapította azt az álláspontját, hogy a kitermelhető faanyag mennyisége rajta kívül álló okból csökkent jelentős mértékben, így objektíve képtelen teljesíteni a szerződött mennyiség szállítását.

Ezzel kapcsolatban a Választottbíróság rámutatott arra, hogy ez a rendszer a felek által sem vitatottan az 1930-as évek óta fennáll. Így már azért sem lehetett a hatóság ilyen intézkedéseit szerződéskötés idején előre nem láthatónak tekinteni. Amennyiben a felperes teljesítési képessége ilyen körülményektől függ, úgy szerződésébe ennek megfelelő rendelkezéseket kellett volna felvennie, amely kötelezettségei teljesítését a fentiekből adódó bizonytalansági tényezőkkel összhangba hozza. A felperes azonban fenntartás nélküli konkrét mennyiségek szállítását vállalta.

A felperes azon kereseti kérelmével kapcsolatban, amely arra alapult, hogy felperes nem tudja a szerződött mennyiségeket leszállítani, a Választottbíróság rámutatott arra, hogy az elsődleges kereseti kérelemmel összefüggésben ez az objektív korlát nem jelentkezett. A felperes a szerződés módosításával összefüggésben ugyanis a HTSZ azon rendelkezésére hivatkozott, amely lehetővé tette a gazdasági vagy jogi feltételek jelentős megváltoztatása esetén a szerződés módosításának kezdeményezését. E rendelkezés azonban csupán a szerződésmódosítás kezdeményezésének lehetőségét veti fel, és nem tartalmaz a szerződés módosítására kötelezettséget. Abban az esetben, ha kötelezettséget tartalmazott volna, még mindig vizsgálni kellett volna, hogy vajon az a feltétel, hogy a szerződő féltől már nem lehet elvárni a szerződés változatlan tartalommal való fenntartását, milyen mértékben érvényesülne a fentiekben tárgyaltak fényében. Ilyen további vizsgálatra azonban a HTSZ szövegezésének alapján sem szükség, sem lehetőség nem volt.

A HTSZ úgy rendelkezett, hogy amennyiben a szerződés hatályba lépése után olyan jogszabályváltozás következik be, amely azt eredményezi, hogy a szerződéses kötelezettség teljesítése jogellenessé vagy érvénytelenné válik, vagy lényeges mértékben sérti valamelyik fél jogait, vagy növeli kötelezettségeit, úgy a feleknek a vonatkozó jogszabályváltozásról, illetve annak a

szerződésre való kihatásáról egymást értesíteniük kell, és a vonatkozó tárgyalások eredménytelensége esetén a Választottbírósághoz fordulhatnak. A jelen esetben az áremelkedés oka nem a szerződés hatályba lépése utáni jogszabályváltozás, hanem egy, már a szerződés megkötése előtt megindult folyamat eredménye, amelynek csak egy láncszeme a jogszabályoknak az a változása, amelyek a szerződéskötés után következtek be. Ezeknek a jogszabályváltozásoknak a bekövetkezése és iránya is előre láthatóak voltak a HTSZ megkötése időpontjában. Egyébként a HTSZ fenti rendelkezése nem a módosítás kötelezettségét írja elő; a Választottbíróságnak ennek alapján is vizsgálnia kell a választottbírói úton történő szerződésmódosítás feltételeinek meglétét.

A Választottbíróság foglalkozott a felperes lényeges jogos érdekében sérelmével is, mint a Ptk. 241. §-a alakulásának harmadik feltételével.

A felperes előadásából kitűnően, az érdeksérelem három tényezőből alakul ki.

- A felperesnek a szerződés teljesítéséhez albeszállítóktól kell fát vennie, és ezektől a fát lényegesen magasabb áron kell vennie az áremelkedés következtében, mint amennyiért azt alperesnek azt tovább adhatja.
- A felperesnek a költségei is emelkedtek.
- A felperes a saját maga által kitermelt fát piaci ár alatt volt kénytelen alperes részére értékesíteni.

A felperes a HTSZ aláírásával egyidejűleg nem hozott létre szerződéses viszonyt albeszállítóival, ehelyett csupán szándéknyilatkozatok jöttek létre. A felperes előadása szerint a szállítók ezt követően, figyelemmel a szállítások megkezdésének elhalasztására, halasztották a szerződések megkötését, és amikor erre vállalkoztak, akkor már a piaci árak magasabbak voltak. A felperes arra is hivatkozott, hogy az alperes közvetlenül is szerződött az albeszállítókkal, és ez is akadályozta őt a szerződések megkötésében.

A Választottbíróság megállapította, hogy a felperesnek a szerződés teljesítéséhez szükséges albeszállítói szerződéseket a HTSZ-szel egyidejűleg lett volna célszerű létrehoznia. Ha erre nem volt lehetősége, úgy nem kellett volna a HTSZ-ben írt szállítási kötelezettséget vállalnia. Amennyiben viszont az albeszállítói szerződéseket kellő időben megkötötte volna, úgy semmilyen érdeksérelem az áremelkedésből következően nem érte volna.

A felperes azon állítását, hogy albeszállítói szerződéseknek a HTSZ-szel összhangban álló létrehozásában az alperes gátolta azzal, hogy közvetlenül is szerződött az albeszállítókkal – az alperes tagadásával szemben – nem tudta bizonyítani, az az igénye pedig, hogy az alperes bizonyítsa ennek ellenkezőjét a bizonyítási teherre vonatkozó általános szabályok alapján, nem volt figyelembe vehető.

Az alperes a HTSZ-szel összhangban álló és a HTSZ-ben bízó szerződést kötött saját vevőjével. A felperes tévedett abban, hogy e szerződésnek lehetőséget kellett volna

adnia a módosításra, hiszen azok a HTSZ teljesítése esetén módosítást nem igényeltek.

A költségek emelkedéséből származó érdeksérelem csak annyiban jelentkezhetett a felperesnél, amennyiben az nem szerepelt a HTSZ árképletében. A szerződéskötés során ennek elhárítására lehetőség lett volna.

Végül az a tény, hogy a HTSZ teljesítése során a felperes a jelenlegi piaci ár alatt köteles a faárakat szállítani, csak azt jelenti, hogy saját kalkulációjában az a többletjövedelem, amely az árak emelkedéséből jelentkezhetett volna nála, ha megfelelően szerződik, nem jelentkezik, és a bevételi oldal e része az eredeti üzleti kalkulációja szerint alakul.

Fentiekből következik, hogy a felperesi érdeksérelem, az egyébként indexálással megkötött szerződés megfelelő megkötésével elhárítható lett volna, és a piaci ár emelkedése a kereslet-kínálat viszonyának megváltozásából adódik.

Mindezek pedig arra mutattak, hogy a felek között a Ptk. 241. § alkalmazásának együttes feltételei nem állnak fenn, és ezért a Választottbíróság a felperes keresetét elutasította.

Figyelemmel arra, hogy a szakértői vizsgálatot kérelmező felperes álláspontja szerint is szakértőre csak a jogi kérdések eldöntését követően és attól függően kerülhet sor, a Választottbíróság szakértő bevonását az ügybe nem tartotta szükségesnek.

Szakál Róbert